

УДК 316.4.066:324(477.83-25)

БОГДАН СОЛЬЧАНИК,

*магістр соціології, Український католицький
університет, Львівське представництво ГМ
ОПОРА*

Нереалізоване право: спроба оцінки “втрат” у явці виборців в день голосування 31 жовтня 2010 року у Львові¹

Анотація

У статті запропоновано авторське визначення трьох очікуваних варіантів явки на муніципальних виборах на основі опитувань громадської думки, проведених соціологічною групою “Рейтинг” та Українським центром вивчення громадської думки “Соціоінформ”. Шляхом аналізу результатів досліджень виділено мінімальний, середній та максимальний варіанти явки, здійснено їхнє порівняння з реальними результатами виборів і вказано на нетиповість явки на муніципальних виборах через залучення до підрахунків даних про явку на парламентських і президентських виборах (1998–2010 років). Нарешті, здійснено оцінку “втрат” у явці виборців в день голосування: не голосували принаймні половина з тих, хто, на думку соціологів, повинен був це зробити, оскільки був упевнений в своїй участі у виборах. Запитання про причини такої низької явки автор залишає відкритим.

Ключові слова: *явка, муніципальні вибори, опитування громадської думки, соціальне прогнозування, Львів*

¹ Стаття підготовлена Богданом Сольчаником у рамках кампанії Громадянської мережі ОПОРА щодо довготермінового спостереження за виборами до органів місцевого самоврядування 2010 року. Текст уперше опубліковано на Інтернет-сторінці ОПОРИ (<http://opora.lviv.ua>) 9 грудня 2010 року, всі посилання дійсні станом на грудень 2010 року.

Продовжуючи серію публікацій, підготованих ГМ ОПОРА в рамках кампанії довготермінового громадського спостереження за виборами до органів місцевого самоврядування і присвячених аналізу результатів виборів, пропоную увазі читачів аналіз явки на виборах 31 жовтня 2010 року у Львові. Основним завданням статті є приблизна оцінка зменшення фактичної явки в день виборів порівняно з кількома варіантами очікуваної активності виборців, вирізненими на основі даних соціологічних досліджень.

Власне визначення трьох основних очікуваних варіантів явки на виборах 31 жовтня у Львові буде зроблено у першій частині тексту; другим кроком стане їх порівняння з реальною явкою на виборах у Львові впродовж останніх 12 років. І нарешті, завершальним, третім кроком буде спроба визначення кількох варіантів зменшення фактичної явки на виборах 31 жовтня порівняно з очікуваною.

Заздалегідь хотілося б зауважити, що в цьому тексті не йтиметься про причини, які призвели до зменшення фактичної явки виборців (зокрема, про питання організації виборів), для цього буде свій час і місце. Також до аналізу не залучені порівняльні дані про середню явку на останніх виборах по Україні. Питанням майбутнього аналізу залишається порівняння вітчизняної явки на місцевих виборах із європейськими країнами. Це доволі актуально з огляду на велику кількість “розмов” про загальноєвропейську тенденцію до зменшення активності виборців. І останнє: я практично не розглядаю тезу про меншу зацікавленість виборців участю у місцевих виборах порівняно з загальнонаціональними, через що низька явка видається явищем закономірним.

Очікувана явка виборців у Львові на основі даних соціологічних досліджень

Аналіз очікуваної явки виборців у Львові зроблено на підставі доступних даних опитувань громадської думки, проведених соціологічною групою “Рейтинг” (опитування здійснено 5–11 жовтня 2010 року, вибірка становить 800 респондентів, помилка репрезентативності $\pm 1,7\text{--}2,8\%$) [Електоральні настрої, 2010] та Українським центром вивчення громадської думки “Соціоінформ” (опитування проведено 13–17 жовтня 2010 року, вибірка — 800 респондентів, помилка репрезентативності $\pm 3\%$) [Львів: передвиборча кампанія, 2010]. Генеральною сукупністю обох досліджень було населення Львова старше за 18 років.

На основі даних соціологічної групи “Рейтинг”, поданих у таблиці 1, можна говорити про те, що мінімальна явка у Львові очікувалася на рівні 57%. Це відсоток респондентів, які за три тижні до виборів підтвердили, що абсолютно точно підуть голосувати. Ще 16% можуть бути віднесені до, якщо можна так висловитись, “групи ризику”. Це ті люди, які начебто і високо оцінювали ймовірність того, що підуть на вибори, однак, за словами керівника соціологічної групи “Рейтинг” Олексія Антиповича, можна було припускати, що лише половина з цієї групи все ж таки візьме участь у голосуванні [Мирослава Іванюк, s.a]. Лише 9% опитаних львів'ян зазначили, що точно не братимуть участі у виборах, і ще 3% — що радше не підуть голосува-

ти. Для подальшого аналізу слід виокремити два значення — це відсоток тих, хто абсолютно точно братиме участь у виборах, і тих, хто високо оцінив імовірність своєї участі у голосуванні — 57% і 16% відповідно.

Таблиця 1

**Рівень змобілізованості населення Львова
на основі даних “Рейтингу”**

Варіант відповіді	%
Абсолютно точно братиму участь у виборах	57
Імовірність моєї участі у виборах висока	16
Радше братиму участь у виборах, хоча й не виключаю, що можу передумати	7
Важко сказати	6
Радше не братиму участі у виборах, хоча й не виключаю, що можу передумати	3
Імовірність моєї неучасті у виборах висока	3
Абсолютно точно не братиму участі у виборах	9

Джерело: [Електоральні настрої, 2010].

21 жовтня 2010 року Український центр вивчення громадської думки “Соціоінформ” оприлюднив дані опитування, проведеного 13–17 жовтня [Львів: передвиборча кампанія]. Згідно з інформацією, що стосується рівня змобілізованості виборців, за два тижні до голосування про свою готовність прийти до виборчих скриньок заявили 91,5% опитаних львів’ян. Тобто практично всі мешканці міста, які мають право обирати, мали намір скористатися ним у день голосування. Ця цифра видається дещо завищеною, про що зазначила і Наталя Зайцева-Чіпак під час презентації результатів соціологічного опитування. Вона висловила переконання, що у Львові слід очікувати “традиційної” явки на рівні 2/3 від загальної кількості виборців.

Зважаючи на те, що все-таки основними даними, на яких базується цей аналіз, є результати опитування “Рейтингу”, при інтерпретації даних “Соціоінформу” потрібно пам’ятати про те, що це — різні дослідження із дещо відмінним інструментарієм, що ускладнює порівняння їхніх результатів між собою. Наприклад, доступні дані не дають змоги порівняти, як саме було сформульовано питання щодо наміру брати участь у виборах в опитуванні “Соціоінформу”, тому результати цього опитування використовуватимуться радше як маркер, який вказує на напрям та динаміку зміни рівня змобілізованості виборців у Львові із наближенням дня виборів.

Цей маркер сигналізує, що змобілізованість виборців із наближенням дня голосування зросла, і зросла суттєво. А це — вагомий аргумент проти твердження, що місцеві вибори не викликали достатнього зацікавлення серед львів’ян, і фактична явка в день виборів служить тому найкращим підтвердженням. Головним завданням статті є показати, що низька явка у Львові є радше явищем або змінною, яку потрібно пояснити, ніж чинником, який сам володіє певною, достатньою пояснювальною здатністю.

Три варіанти прогнозованої явки у місті Львові на виборах 31 жовтня 2010 року

На підставі описаних вище даних соціологічних досліджень спробую вирізнити та схарактеризувати кілька можливих варіантів очікуваної явки у Львові на виборах 31 жовтня 2010 року. Отож, перший варіант очікуваної явки — мінімальний, відповідно до якого взяти участь у виборах мало намір близько 57% виборців. Другий — максимальний. Зважаючи на дані, оприлюднені “Соціоінформом” 21 жовтня, які свідчать про суттєве зростання рівня змобілізованості виборців із наближенням дня голосування, видається доцільним припустити, що явка могла бути суттєво вищою, аніж 57%. Тому до 57% мінімально очікуваної явки додаємо ще 16% з обговореної вище “групи ризику” та отримуємо максимальну прогнозовану явку на рівні 73%. І нарешті, третій варіант очікуваної явки — середній: припускаємо, вслід за О.Антиповичем, що лише близько половини людей із “групи ризику” все ж таки вирішить проголосувати у день виборів, і до 57% додаємо 8%. Як результат отримуємо очікувану явку на рівні 65%.

Оскільки генеральною сукупністю соціологічних досліджень, результати яких використовуються в аналізі, було населення Львова старше за 18 років, що фактично дорівнює кількості виборців міста (за даними обласної ТВК їх налічується 594 956), то можна визначити не лише відсоткові, а й абсолютні значення варіантів очікуваної явки виборців. Тобто, наприклад, порахувати, скільки тисяч виборців становлять 57% очікуваної явки. Потрібно, однак, пам’ятати, що отримані в результаті таких підрахунків результати не є цілком точними, а радше вказують на приблизні значення. Результати підрахунків (відсоткові та абсолютні) подано у таблиці 2.

Таблиця 2

Прогнозована явка населення на виборах 31 жовтня 2010 року у Львові

Мінімальна прогнозована явка станом на 5–11 жовтня		Максимальна прогнозована явка станом на 5–11 жовтня		Середня прогнозована явка станом на 5–11 жовтня		Прогнозована явка станом на 13–17 жовтня		Явка 31 жовтня	
%	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб
57,0	339 124	73,0	434 317	65,0	386 721	91,5	544 956	49,8	296 491

Таким чином, розгляд питання про очікувану явку населення у Львові можна завершити, виділивши три основні варіанти прогнозованої активності громадян відповідно до даних соціологічних досліджень. Нагадаю, що явка, прогнозована на рівні 91,5%, є радше маркером, який сигналізує напрям і силу динаміки зміни явки, аніж одним з варіантів очікуваної явки, який можна брати до уваги. Мінімальна кількість виборців, приходу яких на виборчі дільниці можна було очікувати, становить 339 тис., максимально можна було сподіватись майже на 434 тис. виборців, а відповідно до середнього і найбільш зваженого варіанту слід було очікувати явку на рівні 387 тис. Проте життя внесло свої корективи у зроблені вище підрахунки, і жоден

з цих варіантів так і не став реальністю. Попри прогнози, явка виборців у Львові сягнула, за даними обласної ТВК, 49,8%¹, або 296 тис. виборців.

Активність виборців у Львові у порівняльному контексті

Уявлення про те, наскільки така низька явка є нетиповим для Львова явищем, дає порівняльний аналіз явки на виборах у місті в період 1998–2010 років. Загалом упродовж останніх 12 років у Львові пройшло 8 кампаній: три президентські, 4 парламентські і 1 – до органів місцевого самоврядування. Під час усіх цих кампаній виборці мали приходити голосувати 12 разів. За час трьох президентських кампаній виборці голосували загалом 7 разів, із них тричі – у 2004 році. Ще 5 разів вони брали участь у голосуванні на виборах до представницьких органів влади: тричі голосування відбувалося спільно до парламенту та до органів місцевого самоврядування, і по одному разу голосували лише на парламентських виборах (у 2007 році) та на виборах до органів місцевого самоврядування.

У таблицях 3 і 4 зібрано доступні на сайті ЦВК України дані про явку виборців у Львові на виборах до представницьких органів влади та виборах президента України за останні дванадцять років, починаючи від 1998 року і до останніх президентських виборів 2010 року.

Таблиця 3

Явка виборців у Львові на виборах до представницьких органів влади, 1998–2010²

Дата виборів	Тип виборів	Явка, %
29.03.1998	Парламентські і до органів місцевого самоврядування	71,1
31.03.2002	Парламентські і до органів місцевого самоврядування	62,0
26.03.2006	Парламентські і до органів місцевого самоврядування	62,8
30.09.2007	Позачергові парламентські	64,5
Середня явка (без виборів 31.10.2010)		65,1

Говорячи про явку на виборах до представницьких органів влади, потрібно зазначити, що в останньому десятиріччі вона була трохи нижчою, аніж у 1990-х. Для повноцінного підтвердження цієї тези потрібно залучити до підрахунків як мінімум дані про явку виборців на парламентських і президентських виборах 1994 року, проте це виходить за рамки статті. Якщо говорити про середню явку у Львові на виборах до представницьких органів влади, то вона перебуває на рівні 65%. Можливе, однак, незначне коригування цієї цифри у бік зменшення через те, що до 2002 року включно територія

¹ У Львові проголосувало менше половини виборців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oroga.lviv.ua/?p=1001>.

² Таблицю складено на підставі даних із сайту Центральної виборчої комісії. Дані про явку на виборах у 1998 і 2002 роках включають також Пустомитівський район, що коригує загальні цифри у бік їх збільшення.

Пустомитівського району, де явка було дещо вищою, ніж в обласному центрі, входила до складу двох з чотирьох виборчих округів Львова. Зважаючи на це, видається виправданим говорити про середньостатистичну явку у Львові на виборах до представницьких органів влади на рівні 2/3, або приблизно 62-65% від загальної кількості тих, хто мав право голосу.

Таблиця 4

Порівняння явки виборців у Львові на виборах Президента України, 1998–2010¹

Дата виборів	Тип виборів	Явка, %
31.10.1999	Президентські, I тур	70,5
14.11.1999	Президентські, II тур	74,9
31.10.2004	Президентські, I тур	78,6
21.11.2004	Президентські, II тур	80,3
26.12.2004	Президентські, повторне голосування	81,4
17.01.2010	Президентські, I тур	69,5
07.02.2010	Президентські, II тур	69,5
Середня явка		74,9

На президентських виборах явка помітно вища, ніж на виборах до представницьких органів влади. За рахунок високої змобілізованості виборців у 2004 році середній показник становив 74,9%. Підсумовуючи, слід зазначити, що на президентських виборах у Львові явка виборців у середньому на 9–10% вища, ніж на парламентських (разом з муніципальними).

Однак ані явку на парламентських (та муніципальних), ані, тим більше, явку на президентських виборах не можна порівнювати з явкою на жовтневих, вперше проведених окремо, муніципальних виборах. Активність громадян на останніх виборах була приблизно на 15% меншою, ніж середньостатистична активність на виборах до представницьких органів влади.

Звичайно, не слід відкидати той факт, що вибори до органів місцевого самоврядування вперше проводились окремо. За аналогією до зменшення явки на парламентських виборах порівняно з президентськими слід було очікувати також зменшення явки на муніципальних виборах порівняно з явкою на парламентських. Фактор “окремого” проведення муніципальних виборів, безумовно, має певну пояснювальну силу. Але його аргументований розгляд і критика по суті, тобто аналіз того, як впливають рівень та функції органу влади, до якого проводять вибори, на змобілізованість виборців, виходять за рамки цієї статті. Тому, погоджуючись загалом із тим, що місцеві вибори могли викликати дещо меншу увагу громадян, ніж вибори загальнонаціональні, на мою думку, не доцільно занадто багато “списувати” на цей чинник, тим самим закриваючи очі на проблему рекордно низької

¹ Таблицю складено на підставі даних із сайту Центральної виборчої комісії. Дані про явку на виборах у 1999 році включають також Пустомитівський район, що коригує загальні цифри у бік їх збільшення.

явки у Львові на виборах 31 жовтня 2010 року. Вона могла бути нижчою, але чи на 15%?

Нагадаю, що проаналізована вище середньостатистична явка у Львові на виборах до представницьких органів влади сягає 62–65% і практично відповідає середньому варіанту явки (65%), якої можна було очікувати у Львові на виборах 31 жовтня відповідно до даних соціологічних досліджень.

Оцінка “втрат” у явці на виборах 31 жовтня 2010 року у Львові

Саме тому завершальним, третім кроком цього аналізу стане оцінка “втрат” у явці на виборах 31 жовтня. Видається доцільним вживати в цьому контексті саме слово “втрати”, оскільки і відсоткові, і абсолютні дані, про які говоритиметься нижче, стосуються не просто тих людей, яким належить абстрактне право — право голосу. Навпаки, ці цифри показують, скільки у Львові виборців, які мали намір і були готові проголосувати, у день виборів через різні причини не реалізували (були позбавлені можливості це зробити?) своє конституційне право.

Відповідно до трьох основних варіантів очікуваної явки виборців, наведених на початку тексту у таблиці 2, можна визначити три варіанти зменшення фактичної явки. Результати цих підрахунків подано у таблиці 5.

Таблиця 5

Зменшення фактичної явки порівняно із трьома варіантами очікуваної явки

Зменшення фактичної явки порівняно з мінімальною прогнозованою явкою станом на 5–11 жовтня		Зменшення фактичної явки порівняно з максимальною прогнозованою явкою станом на 5–11 жовтня		Зменшення фактичної явки порівняно з середньою прогнозованою явкою станом на 5–11 жовтня		Явка 31 жовтня	
%	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб
7,2	42 633	23,2	137 826	15,2	90 729	49,8	296 491

Примітка: Зменшення фактичної явки порівняно з прогнозованою визначається шляхом віднімання від відсоткового та абсолютного значення прогнозованої явки (поданих у таблиці 2) відповідних значень фактичної явки на виборах 31 жовтня 2010 року.

З огляду на мінімально очікувану явку, яку, нагадаю, було прогнозовано на рівні 57%, зменшення фактичної явки у день виборів становило 7,2%, або 42,5 тис. виборців. Ще більшими є “втрати”, якщо порівнювати фактичну явку з іншими варіантами очікуваної. Так, порівняно із середньопрогнозованою, фактична явка зменшилася на 15,2%, або майже на 91 тис. виборців. Коли ж брати до уваги максимально очікувану явку на виборах, то “втрати” ще істотніші — 23,2%, або майже 138 тис. виборців.

Це свідчить про те, що в день голосування, по-перше, не проголосував ніхто (звісно, не в буквальному розумінні) з числа тих 16%, що належали до “групи ризику”. Тобто з близько 95 тис. виборців, які високо оцінювали

ймовірність своєї участі в голосуванні і принаймні половина з яких, на думку соціологів, таки повинні були проголосувати, ніхто цього так і не зробив; по-друге, з майже 340 тис. виборців (тобто 57% від їхнього загального числа), які за три тижні до виборів були абсолютно впевнені в тому, що будуть голосувати, ще 42 тис. цього так і не зробили.

Закономірно, як на мене, виникають запитання: чому, незважаючи а) на прогнози, які можна було робити на основі даних соціологів; б) на позитивну динаміку зростання зобілізованості виборців перед днем голосування і в) на традиційну достатньо високу їхню зобілізованість впродовж останніх 12 років — явка виявилася такою низькою? Чому в результаті проголосувало на 42–137 тис. (а відповідно до середнього і найбільш зваженого варіанта, — близько 91 тис.) виборців менше, ніж очікувалося? Які причини до цього призвели? Кому це було вигідно і як така низька явка вплинула на результати виборів? Чий виборець виявився найбільш послідовним та... дисциплінованим?

Ці питання чекають свого висвітлення у майбутньому. Я ж сподіваюсь, що мені вдалося сигналізувати громадськості про існування певної “проблеми”, і маю надію розпочати її обговорення та дослідження. Думаю також, що певною мірою зміг виправдати публікацію цього тексту без аналізу додаткових важливих контекстів, перелічених на самому початку, що зробило його, можливо, трохи більш провокативним, ніж він претендує бути.

Джерела

Електоральні настрої населення Львова: жовтень 2010 [Електронний ресурс]. — Соціологічна група “Рейтинг”. — Режим доступу: ratinggroup.com.ua

Львів: передвиборча кампанія завершується. Інформаційні матеріали за даними соціологічного дослідження. Львів, жовтень 2010 року [Електронний ресурс]. — Соціоінформ — Мета-новини. — Режим доступу: metana/archive

Мирося Іваник. Вибори для половини львів'ян [Електронний ресурс]. — Львівська пошта. — Режим доступу: Lvivpost.net